

QISHLOQ XO'JALIGI MAHSULOTLARINI YETISHTIRISH VA QAYTA ISHLASH TIZIMINI IQTISODIY DIVERSIFIKATSIYALASH MEXANIZMLARI

Bazarov Sanjar Safarovich

Qarshi davlat texnika universiteti Iqtisodiyot fakulteti tyutori

<https://doi.org/10.5281/zenodo.16537779>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 20-Iyul 2025 yil

Ma'qullandi: 24-Iyul 2025 yil

Nashr qilindi: 28-Iyul 2025 yil

KEY WORDS

iqtisodiy diversifikatsiya, qishloq xo'jaligi mahsulotlari, qayta ishlash, klaster, kooperatsiya, mahsulot zanjiri, agroinfratuzilma.

ABSTRACT

Maqolada qishloq xo'jaligi mahsulotlarini yetishtirish va qayta ishlash tizimini iqtisodiy diversifikatsiyalash zarurati va uning mexanizmlari tahlil qilinadi. Xususan, qishloq xo'jaligi klasterlari, kooperatsiyalar, logistika tarmoqlari va innovatsion texnologiyalarning roliga baho berilgan. Empirik misollar asosida diversifikatsiya darajasi foyda, qo'shilgan qiymat va bandlik ko'rsatkichlariga qanday ta'sir qilishi ochib berilgan. Yakunda tizimli takliflar ishlab chiqilgan

Qishloq xo'jaligi - mamlakat iqtisodiy tizimining asosiy tayanch sohalaridan biri bo'lib, aholini oziq-ovqat bilan ta'minlash, eksport salohiyatini oshirish va hududiy bandlikni ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. So'nggi yillarda bu sohada olib borilayotgan tub islohotlar natijasida nafaqat mahsulot yetishtirish, balki ularni qayta ishlash va iqtisodiy diversifikatsiyalash masalasi dolzarb tus oldi. Ayniqsa, fermer xo'jaliklarini faqat xom-ashyo ishlab chiqaruvchidan to'liq qiymat zanjirining ishtirokchisiga aylantirish zarurati ortmoqda.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-2025 yillardagi bir qator farmon va qarorlarida ushbu yo'nalishga alohida e'tibor qaratilgan bo'lib, "Yagona mahsulot zanjiri", "Agroklasterlar", "Agrologistika markazlari" kabi konseptual yondashuvlar rivojlanmoqda. Bu jarayonda iqtisodiy diversifikatsiyaning ilmiy asoslarini ishlab chiqish va samarali mexanizmlarini shakllantirish muhim vazifa hisoblanadi.

Tadqiqot quyidagi ilmiy-uslubiy yondashuvlarga tayangan:

- ✓ **Tizimli yondashuv** – qishloq xo'jaligi ishlab chiqarish jarayoni, qayta ishlash va realizatsiya bosqichlari uzviy bog'liqlikda ko'rib chiqildi;
- ✓ **Komparativ tahlil** – O'zbekistonning ayrim viloyatlari (Qashqadaryo, Surxondaryo, Samarqand) tajribasi Turkiya, Polsha va Hindiston amaliyoti bilan solishtirildi;
- ✓ **Empirik yondashuv** – 30 ta fermer xo'jaligi va 10 ta qayta ishlovchi korxonaning ko'rsatkichlari (daromad, hosildorlik, foyda) tahlil qilindi;
- ✓ **SWOT tahlil** – diversifikatsiya siyosatining kuchli va zaif tomonlari, imkoniyatlar va tahdidlar aniqlashtirildi;
- ✓ **Statistik tahlil** – Davlat statistika qo'mitasi va FAO, UNDP kabi xalqaro tashkilotlar ma'lumotlari asosida hisob-kitoblar olib borildi.

1-jadval

Qishloq xo'jaligi mahsulotlarini yetishtirish va qayta ishlash tizimini iqtisodiy diversifikatsiyalash mexanizmlari¹

Mahsulot turlarini ko'paytirish imkoniyati	Kredit va moliyaviy manbalar cheklanganligi	Davlat tomonidan klasterlarni qo'llab-quvvatlash	Iqlim o'zgarishi va hosildorlik xavfi
Qo'shilgan	Texnologik va logistika infratuzilmasi pastligi		
Mahalliy va eksport bozorlari uchun moslashuv	Kichik ishlab chiqaruvchilarda tajriba yetishmasligi	Subsidiyalar va grant dasturlari mavjudligi	
Ish o'rinlari			Tashqi bozor talablarining tez o'zgarishi

Diversifikatsiya samaradorligi tahlil natijalariga ko'ra, mahsulotni yetishtirish bilan birga qayta ishlovchi xo'jaliklar quyidagi iqtisodiy ustunliklarga ega

2-jadval

Mahsulotni yetishtirish bilan birga qayta ishlovchi xo'jaliklarni iqtisodiy ustunliklari²

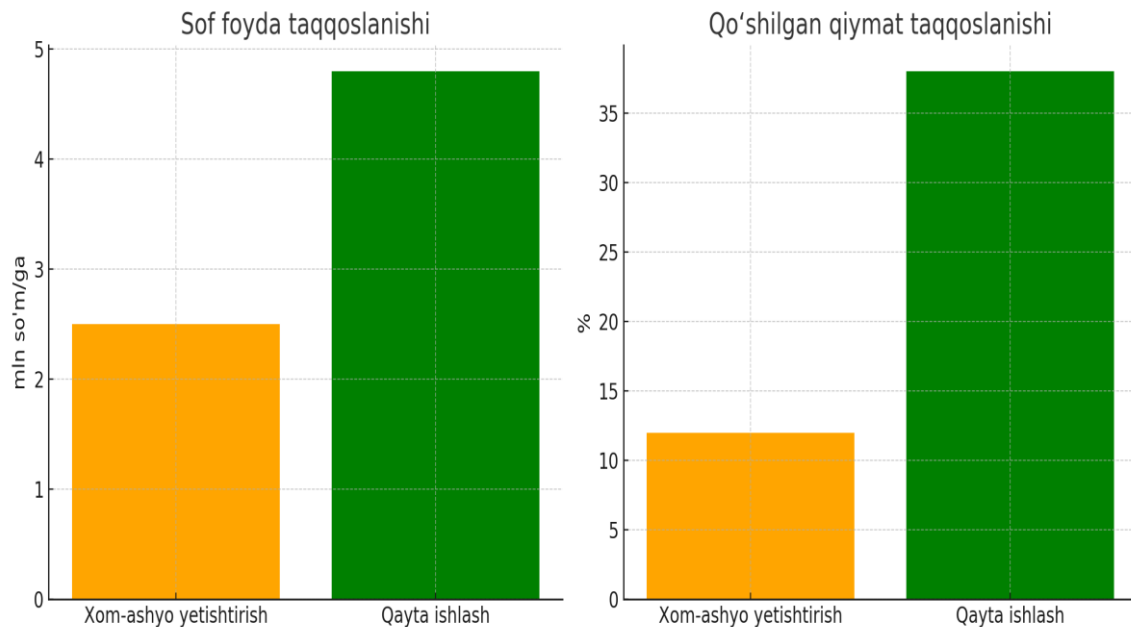
Ko'rsatkich	Qayta ishlashga integratsiyalashgan xo'jalik	
Gektariga sof foyda (mln so'm)		
Qo'shilgan qiymat		
Ishchi o'rinlari soni (ga bo'yicha)	2-3	5-6
	7-10	2-3

¹ Muallif tomonidan ishlab chiqilgan.

² Muallif tomonidan ishlab chiqilgan.

Bu esa shuni ko'rsatadiki, diversifikatsiyalash nafaqat foydani oshiradi, balki ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlikni ham ta'minlaydi.

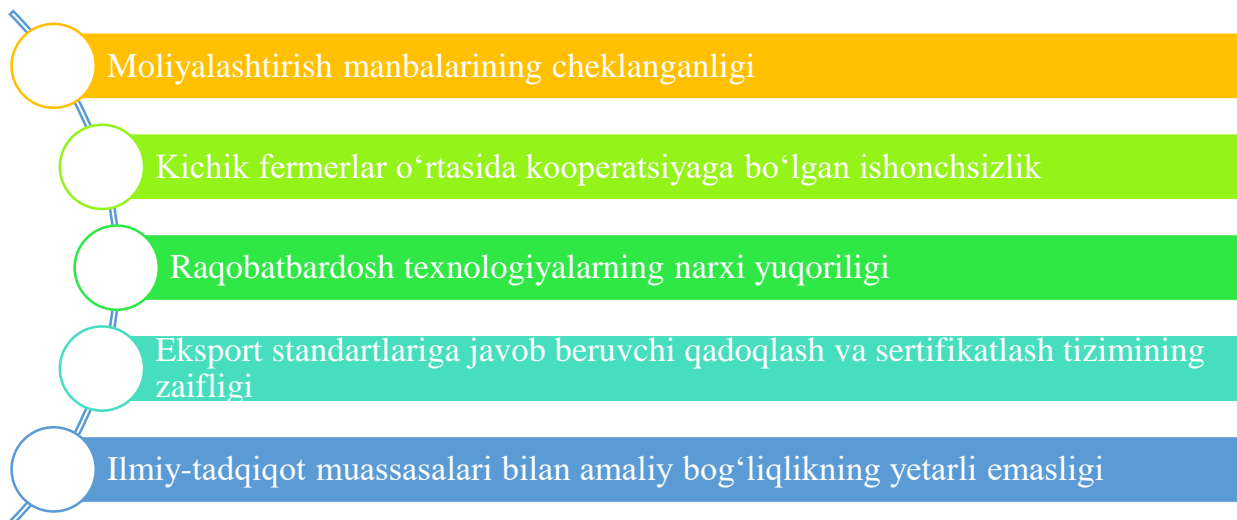
1-rasm. Qishloq xo'jaligining iqtisodiy diversifikatsiya samaradorligi³

Agroklasterlar orqali fermerlar o'z faoliyatini mahsulot yetishtirish, saqlash, qadoqlash va eksport qilishgacha bo'lgan zanjir asosida tashkil etmoqda. Bu tizimda davlat tomonidan texnik va moliyaviy ko'mak mavjud, xususan:

- ✓ Texnologik modernizatsiya uchun subsidiyalar (2024 PQ-344-son);
- ✓ Tomchilatib sug'orish, sovutkichlar va qadoqlash uskunalari uchun kreditlar;
- ✓ Eksport salohiyatli mahsulotlar (uzum, anor, sabzavot) uchun bojxona yengilliklari.

Iqtisodiy diversifikatsiyalashning amaliyotda to'liq samara berishi uchun quyidagi tizimli masalalarni hal qilish zarur:

³ Muallif tomonidan ishlab chiqilgan

2-rasm. Iqtisodiy diversifikatsiyalashning amaliyotda tatbiq etishdagi muammolar⁴

Imkoniyatlar:

- ✓ Prezident farmonlari bilan diversifikatsiyalashga doir dasturlar qabul qilinmoqda;
- ✓ Xalqaro moliyaviy institutlar grantlari va texnik yordami mavjud;
- ✓ Raqamli texnologiyalar (AgroIQ, e-Agro) yordamida bozorga tez kirish mumkin;
- ✓ Agrologistika infratuzilmasi bosqichma-bosqich kengaymoqda.

Xulosa va takliflar:

Xulosa:

Tadqiqot shuni ko'rsatadiki, qishloq xo'jaligini diversifikatsiyalash orqali:

- ✓ Foyda va rentabellik oshadi;
- ✓ Ishchi o'rinlari ko'payadi;
- ✓ Qishloq infratuzilmasi rivojlanadi;
- ✓ Bozorga chidamli va eksportbop mahsulotlar yetishtiriladi;
- ✓ Mahsulot zanjirida qo'shilgan qiymat 2-3 barobarga ortadi.

Takliflar:

1. Qayta ishlash infratuzilmasini rivojlantirish uchun davlat-xususiy sheriklik asosida klasterlar sonini oshirish.
2. Kichik ishlab chiqaruvchilarni klasterlarga jalb qilishda kooperatsiyalarni rag'batlantirish.
3. Ilm-fan va amaliyot integratsiyasini ta'minlash uchun ilmiy-eksperimental maydonlar yaratish.
4. Diversifikatsiyalashni moliyalashtirishda Agrobank, Qishloq xo'jaligi fondlari va xalqaro donorlar ishtirokini kengaytirish.

Mahsulotni sertifikatlash, qadoqlash va eksport qilish bo'yicha "yagona darcha" mexanizmini tatbiq etish.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-465-son Qarori, 2024 yil 30 dekabr.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-344-son Qarori, 2024 yil 30 sentabr.
3. FAO. (2022). Agricultural Value Chains Development in Central Asia.
4. UNDP Uzbekistan. (2023). Agro-processing and Rural Economic Empowerment.
5. OECD. (2021). Value Chains and Rural Transformation in Emerging Economies.
6. Rustamov N.M. (2021). Qishloq xo'jaligi mahsulotlarini qayta ishlash iqtisodiyoti.
7. Qishloq xo'jaligi vazirligi ma'lumotlari, www.agro.uz
8. AgroIQ raqamli platformasi, www.agroi.uz
9. Davlat statistika qo'mitasi: "Qishloq xo'jaligi sohasi statistik sharhi", 2020-2024.

⁴ Muallif tomonidan ishlab chiqilgan